

Добрідень Алла Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ІДЕЇ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. У статті науково обґрунтовані ідеї гуманістичного виховання у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського та описано досвід творчого використання спадщини видатного педагога у процесі впровадження його ідей у практичну роботу сучасної школи. Здійснено аналіз наукових джерел, що містять відомості щодо використання гуманістичної педагогіки у професійній діяльності майбутнього вчителя.

Ключові слова: гуманізм, школа, гуманістичне виховання, педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського.

ИДЕИ ГУМАНИСТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ ВАСИЛИЯ СУХОМЛИНСКОГО

Аннотация. В статье научно обоснованы идеи гуманистического воспитания в педагогическом наследии Василия Сухомлинского и описан опыт творческого использования наследия выдающегося педагога в процессе внедрения идей в практическую работу современной школы. Осуществлен анализ научных источников, содержащих сведения об использовании гуманистической педагогики в профессиональной работе будущего учителя.

Ключевые слова: гуманизм, школа, гуманистическое воспитание, педагогическое наследие В. А. Сухомлинского.

THE IDEAS OF HUMANISTIC EDUCATION IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF VASYL SUKHOMLYNSKY

Annotation. In the article the ideas of humanistic education in the pedagogical heritage of Vasyl Sukhomlynsky are scientifically justified and the experience of the creative use of the well-known pedagogue`s heritage in the process of the implementation of the ideas into the practical work of a modern school is

described. The analysis of the scientific sources that contain data about the use of humanistic pedagogy in the professional activities of a future teacher is conducted.

Key words: humanism, school, humanistic education, pedagogical heritage of Vasyl Sukhomlynsky.

Багатогранна науково-педагогічна спадщина видатного українського педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського з роками не втрачає своєї актуальності, а відкриває все нові можливості у галузі освіти.

Проблемою сучасної освіти і виховання, на думку В.О. Сухомлинського, є те, що людина, яка здобула якісну освіту, не хоче брати участі в процесі матеріальної праці. Наше суспільство, зокрема викладачі та вихователі, повинні зрозуміти, що функція освіти змінилася, вона перестала бути засобом звільнення від праці, а навпаки, сьогодні треба виховати не просто практичну й етичну готовність до праці, але й прагнення, бажання, потяг присвятити їй усе своє активне життя.

Сучасна система вищої освіти відчуває зміни, що зумовлені тенденціями загальносуспільних перетворень. Випускник вузу повинен бути різнобічною особистістю, морально, інтелектуально готовою здійснювати соціально спрямовану професійну діяльність в умовах ринкової конкуренції. Ці вимоги також стосуються студентів, підготовка яких передбачає поєднання спеціальних знань та досягнень із залученням до культури, засвоєння ними системи соціальних та гуманістичних цінностей. Основними напрямками гуманістичної освітньої парадигми є визнання самоцінності особистості, особистісно-орієнтоване навчання, духовний розвиток людини.

Творча спадщина видатного педагога завжди була предметом дослідження провідних науковців та вчителів-практиків. Початок гуманістичної педагогіки ми пов'язуємо з ученнями П. Блонського, В. Блюма, К. Вентцеля, Я. Коменського, М. Монтессорі, В. Сухомлинського. Питання гуманізації освіти відображені у наукових працях В. Белікова, Р. Беланової, І. Зязюна, В. Кузя.

Система роботи В.О. Сухомлинського та діяльність керованої ним Павлиської середньої школи викликали велику увагу педагогічної громадськості. Його ідеї отримали широкий резонанс у засобах масової інформації, наукових розвідках. Вони почали виокремлюватися у напрям в історії педагогіки 80-х років ХХ століття й отримали назву «сухомлиністика». Особливості сухомлиністики полягають у різноманітності авторських позицій, з яких висвітлюється, аналізується й розвивається педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського.

Так, базою дослідження провідних ідей педагога-новатора є науково-дослідна лабораторія «В.О. Сухомлинський і школа ХХІ століття», завідуючем якої є доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік Академії наук вищої школи України, академік Академії педагогічних і соціальних наук (Москва), «Ветеран праці» (1987), заслужений діяч науки і техніки України (1995) **Володимир Григорович Кузь** (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини).

Характерними особливостями наукової школи є практична орієнтованість досліджень спадщини Василя Олександровича з експериментальним упровадженням його ідей у практику роботи сучасної школи (чи ВНЗ) та написання праць компаративного характеру, коли ідеї та система В. Сухомлинського порівнюються зі спадщиною С. Френе, Я. Корчака та ін.

«Ідея відкриття науково-дослідницької лабораторії в університеті виходить з концептуального положення про те, що кожний учитель має бути дослідником, отже, він має отримати в університеті належну креативну підготовку. Таку підготовку кожний студент має отримати у науковому гуртку, проблемній групі, науково-дослідницькій лабораторії. Науково-дослідницька лабораторія “**Василь Сухомлинський і школа ХХІ століття**” є структурним підрозділом університету і посідає провідне місце у справі наукового дослідження та впровадження новітніх педагогічних технологій», – вважає В. Г. Кузь.

Одним із перспективних напрямів збагачення вітчизняної теорії й практики виховання майбутніх поколінь становить виховання творчої, здатної до праці особистості. В.О. Сухомлинський наполягав на необхідності виховувати у дітей моральні якості через формування працелюбності, обов'язків, відповідальності за виконання доручення. Він поставив особистість у центр виховного процесу. Основою його концепції є повага й довіра до дитини, визнання її унікальності та права на власний моральний вибір.

В.О. Сухомлинський – гідний спадкоємець гуманістичної традиції. У Павлівській середній школі виховання без покарань було педагогічним принципом усього педагогічного колективу. У підході до проблеми покарань простежується певна еволюція його поглядів. Спочатку він визнавав у принципі доцільність покарань, був переконаний, що вони в певних випадках можуть бути ефективним методом виховного впливу, а в останні роки своєї діяльності рішуче відстоював іншу тезу: процес виховання несумісний з покараннями учнів. В.О. Сухомлинський мав на увазі такі види покарань, як грубе ставлення, висміювання, виставляння з класу, залишення винного після уроків для виконання якої-небудь роботи, спеціальні скарги у щоденнику вчителя.

Покарання В.О. Сухомлинський, на відміну від його попередників, розумів набагато глибше. “ В середовищі педагогів, – відзначав педагог, – можна нерідко почути розмови про заохочення і покарання. А між тим, найголовніше заохочення і найсильніше покарання у педагогічній праці – це оцінка” [2].

“Лихо багатьох учителів у тому, що вони вимірюють і оцінюють духовний світ дитини тільки оцінками й балами, ділять усіх учнів на дві категорії у залежності від того, учать або не учать діти уроки”[2].

В.О. Сухомлинський вважав, що правом користуватися гострим інструментом оцінки має тільки той педагог, який любить дітей. Учитель повинен бути для дитини такою ж дорогою людиною, як мати. Віра школяра у вчителя, взаємну довіру між ними, людяність і доброта – ось те, що необхідно вихователю, те що хочуть бачити діти у своєму наставникові. Одна з

найцінніших його якостей – людяність, у якій поєднується сердечна доброта з мудрою строгістю батьків.

Говорячи про оцінку як інструмент покарання, В.О. Сухомлинський вважав допустимим її застосування тільки для школярів старших класів, оскільки в початкових класах покарання незадовільною оцінкою особливо боляче ранив, ображає і принижує гідність дитини. Не можна допускати, щоб дитина на початку свого шляху з “допомогою” вчителя, що поставив двійку, втратила віру в себе. Діти приходять у школу різні: зібрані і незібрані, уважні і неуважні, ті, що швидко схоплюють, і тугодуми, акуратні і неохайні. Але всі діти без винятку приходять у перший клас зі щирим бажанням добре вчитися. Красиве людське бажання – добре вчитися – осяює весь сенс шкільного життя дітей.

Оцінка у В.О. Сухомлинського – це винагорода за працю, а не покарання за лень. Він поважав «дитяче незнання». Місяць, півроку, рік у дитини «може щось не виходити, але прийде час – навчиться». Свідомість дитини – могутня, але повільна річка, і в кожного вона має свою швидкість. Василь Олександрович радив батькам не вимагати від дітей тільки відмінних оцінок, щоб відмінники «не відчували себе щасливчиками, а успішних на трійки не гнітило почуття неповноцінності».

Наставник рекомендує педагогам викликати у школу батьків не з приводу поганої успішності або дисципліни їх дитини, а тоді, коли вона робить щось хороше. Хай незначний, на перший погляд, але добрий вчинок. У присутності дитини потрібно похвалити, підтримати і неодмінно написати у щоденнику. Система виховання, в основі якої лежить оцінка позитивних результатів, надзвичайно рідко призводить до психічних зривів, до появи важковиховуваних підлітків.

Важливим компонентом гуманістичного напрямку виховання є створення сприятливого навчально-виховного середовища, що створює умови для плідного всебічного розвитку особистості.

Під навчально-виховним середовищем ми розуміємо певну систему впливів та умов соціального та просторово-предметного середовища, що надають дитині можливості для всебічного та гармонійного розвитку. Виховати саме таку людину «цікавої, творчої, допитливої думки» – ось мета кожної школи, вважав В.О. Сухомлинський.

В.О. Сухомлинським було розроблено гуманістичні принципи педагогіки:

1. Пізнання багатогранності дитини.
2. Віра в її неповторність і талановитість.
3. Визнання природного оптимізму дитини.
4. Обережного звернення до її душі й розуму.
5. Захисту багатства людської природи в дитячій душі.
6. Виховання в учнів самоповаги.
7. Утвердження краси в природі й людині.

Основою взаємин «учитель-учень» В.О. Сухомлинський, як представник гуманістичної педагогіки, вважав любов до дітей, «любов, у якій поєднуються щира ласка з мудрою суворістю, вимогливістю батька, матері». Вчитель, на думку педагога, повинен бути для дитини другом, уважним та доброзичливим. Він повинен уміти розкрити внутрішній світ учнів, зрозуміти у кожній дитині особисте, адже те, якою людиною стане дитина у майбутньому, залежить від того, «хто тримав дитину на колінах, вів її за руку, співав пісні та розповідав казки» [4, с. 48]. Учений писав: «Якщо у школах є діти, що наїжилися, недовірливі, а інколи і злі діти, то це лише тому, що вчителі не пізнали їх, не знайшли підходу до них, не зуміли стати їм товаришами. Виховання без дружби з дитиною можна порівняти з блуканням у темряві» [2, с. 78].

Педагогічна спадщина видатного педагога багата й різноманітна. Його поради і рекомендації з окремих проблем навчального процесу і керівництва ним ґрунтуються як на багаторічному власному досвіді, так і на даних тогочасної науки та узагальненні досвіду кращих керівників шкіл країни. Впровадження й творче використання педагогічного досвіду може сприяти

розв'язанню назрілих проблем, у тому числі й тих, які сьогодні нагромадилися у навчальних закладах.

Виховання гуманізму й людяності повинно стати одним із завдань діяльності школи і вчителя. Вони мають виявлятися у таких якостях і рисах особистості, як талант, доброта, потреба у служінні людям, радість самовіддачі. Особливе місце має посісти почуття любові до матері і лицарське ставлення до жінки. На його думку, той, хто вміє любити матір, любитиме і батьківщину, і людство. Школа повинна любити дитину, тоді й вона полюбить школу. Без любові і поваги до учнів розмови про гуманність і людяність є безпідставними.

В.О. Сухомлинський вважав, що професія вчителя є особливою, близькою до науково-дослідної. Педагог має аналізувати факти, передбачати наслідки виховного впливу, інакше він перетвориться на ремісника.

Хороший педагог, на його думку, повинен любити дітей, відчувати радість від спілкування з ними, має добре знати свій предмет, педагогіку і психологію та досконало володіти методикою викладання навчального предмета.

Велике лихо, вважав В.О. Сухомлинський, якщо вихователь не вміє вибирати зі скарбниці мови саме ті слова, що необхідні, щоб знайти шлях до серця дитини; якщо у процесі виховання норм моралі і моральності ми не викликаємо позитивних емоцій, подібних до тих, що з'являються у людини від зіткнення з чимось близьким і дорогим. Слово повинне мати глибокий сенс, емоційне забарвлення, воно повинне залишати слід у думках і душі вихованця. Адже якщо слова, нехай навіть найбільш потрібні і красиві, про високу мораль не викликають емоцій, не хвилюють, то вони так і залишаться порожніми звуками, благими побажаннями. Майстерність вихователя полягає у тому, щоб розмова з вихованцем викликала в останнього переживання, власні думки, спонукаючи до активної співпраці.

У виховній роботі важливі і зміст матеріалу, і тон розмови, і час цієї розмови, і зовнішній вигляд учителя, і манери його поведінки. Слово вчителя знаходить відгук у серцях учнів і стає їхнім особистим надбанням лише тоді,

коли «мудрість вихователя залучає, одухотворяє вихованців цілісністю, красою ідейно-життєвих поглядів, морально-етичних принципів». Діти дуже добре почувають фальш слів, якщо вони не відповідають моральному переконанню вихователя. Вони нехтують тим, хто намагається видати темне за світле, прикрити похмуре темними словами. В.О. Сухомлинський підкреслював: «Корінь багатьох лих виховання саме в тому, що найчастіше вихованця закликають іти за прапором, у той час, як цей прапор ніхто не несе» [3].

Звернення до педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, розгляд його педагогічної системи, наявність наукових шкіл та їх активна діяльність, як наукова, так і просвітницька, свідчать про плідність і перспективність досліджень не лише у структурі педагогічної науки, а й значущість для розв'язання актуальних проблем сучасної освітньої та виховної практики.

Своєю творчістю В.О. Сухомлинський виховував молоде покоління національно свідомими українцями. Його заповіді, які висловлені у казках, можуть виховати Справжню Людину, якій притаманні найкращі якості: висока мораль, гуманістичні ідеали, любов до народу, до Батьківщини, бо «без будь-кого з нас Батьківщина може обійтися, але будь-хто з нас без Батьківщини – ніщо». Світлий, теплий, мистецький талант В.О.Сухомлинського дарує нам вічні цінності – загальнолюдського й національного – у найвищих злетах думки й слова, душі й серця.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинский В. А. Вижу человека! / В. А. Сухомлинский // Литературная газета. – № 5. – 1967. – С. 7–17.
2. Сухомлинский В. А. Воспитание личности в советской школе / В. А. Сухомлинский. – К. : «Радянська школа», 1965. – 213 с.
3. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека / В. А. Сухомлинский. – М. : Народная асвета, 1978. – 288 с.
4. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : КВАНТА, 2001. – 470 с.

5. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1969. – 398 с.

6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский – К. : Издательство «Радянська школа», 1985. – 717 с.